

AMERIČKA POPULARNA KULTURA U POEZIJI
BORISA MARUNE
ILI KAKO PREŽIVJETI U PUSTINJI SLOBODE

Ivica Matičević

UDK: 821.163.42-1.09Maruna, B.

Različiti aspekti američke popularne kulture (SAD), od *fast fooda* do tada aktualne umjetničke scene, čine dio motivskog repertoara poezije Borisa Marune, koji je uz Viktora Vidu najbolji hrvatski emigrantski pjesnik. Odnoseći se spram karakterističnih simbola zemlje u kojoj se našao slijedom svoje zanimljive emigrantske i nomadske sudbine na humoran, ironičan i satiričan način, Maruna u stihovima dimenzionira svoj kritički i osporavateljski odnos spram Amerike kao obećane zemlje. S druge strane, Amerika je prostor konkretne uređene političke i društvene zbilje u kojoj se ipak mogao pronaći dostojan prostor slobode za avanturiste duha, napose u smislu seksualnog liberalizma i nesputanog tjelesnog ponašanja kao dijela popularne kulture, o čemu Maruna često govori u svojoj poeziji. Ono što nikada nije dolazilo u pitanje bila je ljubav spram hrvatske domovine, ali bez tonova patetičnog domotužja i plačne nostalgije, s kritičkim i ironijskim odmakom spram navika i običaja Hrvata, što je Marunu bitno udaljavalo od tipične matrice hrvatskih emigrantskih pjesnika i pisaca uopće.

Ključne riječi: suvremena hrvatska poezija; američka popularna kultura; hrvatska emigrantska književnost; seksualni liberalizam; književnost i ideologija

Kad već nije pristao na Jugoslaviju u kojoj nije bilo dopušteno sumnjati u pamet jednog Stipe Šuvara i u kojoj je Savez boraca odlučivao o plaćama akademika, Boris je Maruna pristao na izvjesni fatalizam sudbine. A on glasi upravo onako kako glase i završni stihovi iz njegove pjesme »Ja nisam partijski čovjek«:

Svi smo mi ovdje
Jer ne možemo biti negdje drugdje.¹

Otići iz Jugoslavije bilo je posve logično za dvadesetogodišnjeg mladića koji bi, da je ostao, ionako stalno bio pod prismotrom vlasti, jer su ustaški preci, osim što su bili preorani u drugom ili trećem razredu obične gline,² postali preteški teret za osobnost čovjeka koji u svojoj naravi nije trpio autoritete i dogme, bilo kakvu zabranu slobodnog iskazivanja vlastitog mišljenja i ograničavanje javnog djelovanja. Za nekoga čiji je intelektualni i emotivni habitus bio pod stalnim i naravnim imperativom sumnje i provjere autoriteta, nikakva krivudanja u suprotno nisu dolazila u obzir, dakle nikakav augustinovski »vjeruj da bi spoznao«, čak ni kad su posrijedi bili odgojitelji i strogi profesori jezuiti na losanđeleskom Sveučilištu Loyola, koje je Maruna, ni kriv ni dužan, pohađao od 1966. i na kojem je zaslužio magisterij iz angloameričke književnosti. Dakle, nakon Engleske, u kojoj je mladi hrvatski emigrantski pisac, između ostaloga, radio i kao

---

¹ Svi su navodi pjesama prema trima knjigama, izborima iz Marunine poezije: *Upute za pakleni stroj*, prir. Tonko Maroević, Nakladni Zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1998., *Ovako je govorio Katul* [prir. Jelena Hekman], Ex libris, Zagreb, 2005. i *Svijet koji znam*, prir. Bruno Kragić, DHK, Zagreb, 2015.

² U pjesmi »Nešto kao oporuka« Marunin pjesnički subjekt crnohumorno spominje svoje pretke:

Svi moji počivaju na groblju u Miroševcu
Drugi ili treći razred u glini
I hrastovu hladu
Među preoranim ustašama.
Svaka čast svima njima!

pomoćnik na jednom bolničkom odjelu patologije, skrbeći o, kako reče, urednim engleskim leševima, jer su Englezi itekako fin narod, a to se vidi i po tome kako skrbe o svojim kišobranima,³ dolazi ponuda ujaka iz Amerike za školovanje na poznatom kalifornijskom sveučilištu:

Neki Sicilijanac Luigi i ja prevozili smo bolesnike do operacijskih sala, a kada bi netko umro onda bismo odvezli mrtvace u hladnjače. Moram priznati da je Engleska uredna zemlja i pristojan svijet, i ti mrtvaci bili su lijepo oprani i zamotani poput mumija s ljubičastim križem na prsima. Sicilijanac i ja bi ih primili za glavu i noge i prebacivali. Izdržali smo četiri mjeseca i bili vrlo savjesni radnici. U Englesku sam došao raditi u Novoj Hrvatskoj [hrvatski emigrantski list od 1959., ur. J. Kušan, nap. I. M.], ali kako je u neko doba ostala bez novaca morao sam otići u bolnicu. Kada govorim o urednoj zemlji, sjećam se da smo Luigi i ja svaki dan u pet poput ostalih sati dobili čaj i one trokutaste sendviče, i jeli u prostoriji s glavnim specijalistima i drugim osobljem. To je ta vrhunaska demokracija. Jednog dana dok smo sjedili upravo

---

³ U pjesmi »Noćas će kišiti nad Londonom« engleska kultura i tamošnji bolji običaji predstavljeni su ovako:

Ali što se samih Engleza tiče
Oni se i danas ponašaju kao gospoda
I Englezi
I dok ih gledam u podzemnoj željeznici
Kako serijski čitaju *The Daily Telegraph*
Ja govorim sebi:
Samo pazi, molim te, samo
Ti pazi što pismenost
I kultura rade
Ja ne mogu da im ne zavidim
Kako nose svoje kišobrane
S koliko više spretnosti
Od mene prikrivaju
Svoje donje rublje i svoje
Male gadosti

u toj zajedničkoj društvenoj prostoriji, došla mi je sestra i rekla da imam poziv iz Kalifornije. Bio je to ujak koji mi je rekao da za Božić dolazi u Englesku, i ako želim studirati donijet će mi papire za prijem i u lipnju iduće godine mogu doći u L. A. Englezi nisu mogli vjerovati da običan bolnički radnik ide studirati u Ameriku.⁴

Ujakova Amerika već je dolazila u obzir, posebice stoga što se Maruna, kako je naglašavao, nimalo nije osjećao odgovornim za američki politički sustav i američko djelovanje izvan njezinih tvarnih granica, misleći pritom na američki angažman u Vijetnamu u to vrijeme, ali i na kasnije poteze američke vanjske politike. Drukčije rečeno, Amerika – a kad kaže Amerika onda misli isključivo na Sjedinjene Američke Države, ali ne i na zemlje Južne Amerike, napose Argentinu, prema kojoj je osjećao istinsku zahvalnost i ljudsku toplinu⁵ – dakle, ta i takva Amerika bila je i ostala tek poligon i jedna od karika njegova obrazovnog procesa u koji nije morao uložiti ništa – u dogovoru s blagohotnim ujakom, svećenikom i sveučilišnim profesorom – osim upornog čitanja knjiga i polaganja ispita, uz kasniji pridodani aspekt neuspjelog bračnog života s prvom ženom, Amerikankom, a ona je,

---

⁴ Iz razgovora Roberta Bajrušija s Marunom u tjedniku *Nacional*, br. 415, 28. listopada 2003., vidjeti detaljnije na webu: <http://arhiva.nacional.hr/clanak/13618/boris-maruna-disident-u-ambadorskoj-fotelji> (posjećeno 5. siječnja 2017.).

⁵ »Ali ako govorimo o tome koju sam zemlju volio, onda sam čitav život ostao vjeran Argentini. To je prva zemlja koja mi je dala državljanstvo i putovnicu i kojoj sam uvijek ostao korektno lojalan. Čak i dok sam živio u Americi nisam želio odbaciti argentinsku putovnicu. Buenos Aires je pravi europski grad i on imitira Barcelonu isto kao što Barcelona imitira Pariz. Ako u Barceloni potražite Kolumbov prolaz i onda odete u Buenos Aires vidjet ćete da se obje avenije nalaze praktički na istom mjestu u odnosu na more i rijeku. U oba grada sve kuće stoje na kolonadama, također ćete naći vrlo slične ulice i parkove tako da mi je Buenos Aires uvijek djelovao poput najvećeg europskog grada u Americi. New York ima svoje draži, on je Grad kako bi to rekli Dubrovčani, ali to je ipak grad novog svijeta dok Buenos Aires ima štih koji nije različit od onog u Barceloni, Madridu, Parizu ili Pragu. Kada dođete tamo vi ste kod kuće.« (Isto).

kako je i stihovno priznao u pjesmi *Amerika*, uz omraženu Jugoslaviju bila ono najneugodnije što mu se u životu dogodilo. I ta je činjenica, trauma raspada bračnog života, pored niza političkih, ekonomskih i civilizacijskih zamjedbi o američkoj zbilji, utjecala na shvaćanje Amerike kao pustinje, kao mjesta usamljenosti, figure praznine i nemira, kao rastočenog toponima na kojem ne postoji središte ni jasni smjerovi kretanja, mjesto koje potiče i zahtijeva stalnu i neizvjesnu potragu za sidrom i uporištem. Uglavnom, i pored tvarnoga, vidljivoga roga obilja i blagostanja, u američkoj se pustinji osjećala i žeđ i glad za političkom ravnopravnošću, socijalnom ravnotežom i mjerom u priznanju i prihvaćanju vlastitih pogrešaka i tuđih uspjeha. Kada je, nakon definitivnog razlaza sa suprugom i nakon što je sa suzama u očima napuštao svoju malodobnu kćer, krenuo u pustinju zvanu Amerika, Marunina lirskog subjekta u spomenutoj programskoj pjesmi nisu progutali samo emotivna pustinja i osjećaj tjeskobe uslijed iznenadne samoće i gubitka obiteljskog središta, nego i golemi proždirući prostor plutokracije u kojem se ne može preživjeti ako se ne zna računati, množiti i dijeliti, ako pojedinac nije u stanju postati strogi i opaki pragmatičar: opet napuci, opet dogme, opet sustav u koji se trebaš lukavo uklopiti. Naizgled svega toga nema, naizgled je sve u redu, i taj osjećaj slobode kao nigdje na svijetu, ali mehanizmi financijske ovisnosti i utamničenja čovjeka prate uporno, strategijom pauka, postupno, i mirno čekaju da ga zarobe u lažni mir i blagostanje. Zato, prema vlastitom priznanju u jednome od svojih najboljih eseja, Maruna nije nikada osjećao zahvalnost prema Americi, s obzirom na to da je smatrao kako je on njoj dao mnogo više nego je ona njemu dala, uostalom sve je svoje račune za školovanje i životne režije uredno podmirio, a naposljetku je u Ameriku uložio ono najvrednije što jedan čovjek može uložiti – vlastito dijete, upravo onu djevojčicu koju je gledao kako ga prati s balkona, kroz rešetke slobode, dok je sa suzama u očima palio rabljeni automobil i odlazio iz San Pedra u nepoznato carstvo uzavreloga pijeska:

Kad sam ponovo sišao na ulicu
Već su se palila prva žuta svjetla
U luci San Pedra
I na usidrenim brodovima
I ja bacih pogled gore
I vidjeh našu djevojčicu kako me ukočeno gleda
Kroz rešetke na balkonu i ja joj mahnuh rukom
I ulazeći u automobil pomislih
Da bih se zbog nje trebao vratiti
I reći mojoj ženi: Život je uvijek bio
Prljava školska ploča; izbrišimo je, baby,
I počnimo iznova.
Ali ne učinih ništa
Samo okrenuh ključ, ubacih u brzinu
I suznih očiju, priznajem,
Sa suzama u očima krenuh
Kroz prvi sumrak

Kroz pustinju zvanu Amerika.⁶

---

⁶ Pjesma »Amerika« objavljena je u zbirci *Ograničenja* iz 1986. U to vrijeme, otprilike, nastao je i esej »Zahvalnost i Amerika«, prvotno objavljen u *Hrvatskoj reviji*, br. 2, 1987., str. 278-293, u kojem Maruna izražava svoj odlučni stav o neslaganju s američkim načinom života, prezir spram »pustinjске« prakse svakodnevnice u kojoj se ne poštuju ljudska prava i u kojoj je čovjek tek materijalna, ekonomska činjenica, prilagođena i uvjetovana zakonima tržišta i potrošnje: »[...] meni nitko ništa ne daje što sam ne zaradim, ili nisam zaradio. Prema tome, ne dugujem nikome ništa, i nemam nikakvih valjanih razloga da nekome budem zahvalan. Tim više što lako odbijam svaku pomisao da osobno budem odgovoran za sustav u Sjedinjenim Državama. Poput milijuna drugih ljudi, ja se samo snalazim u danim okolnostima. [...] S druge strane, ma kakvi moji, u biti skromni, prohtjevi bili, oni nisu takve naravi da ih ja ne bih mogao zadovoljiti bilo gdje u Europi. S obzirom, pak, na to da sam prije svega čovjek agore, Amerika nije i ne može biti *obećana zemlja* koju bih ja preporučivao ili, čiste savjesti, mogao preporučiti.

Kao što ne idealizira američki smisao za slobodu, njezin životni program u kojem, suprotno očekivanjima, vlada teror profita i propagande i gdje nema jednakosti i pravde za sve, gdje su ljudska prava stvar perspektive, a ne uvjerenja ili pozitivnih zakona, isto je tako otklonio i svaki oblik patetičnog domotužja i naricanja za majčicom Kroacijom. Ironija je uspješan taktički paket za preživljavanje i prevrednovanje ispraznog i patetičnog domoljubnog zanosa, ali, s druge strane, njegova ljubav i čežnja spram izgubljenog zavičaja i mitske zemlje predaka nikada nije upitna.⁷ Zato je i moguće da se kao slobodan građanin svijeta, doduše sa slabim bankovnim računom i neizmjernom sposobnošću u zavodjenju sobarica i kojekakvih *hermanita* (tj. sestrice, kako je od milja zvao svoje posteljne ljubimice, »Marx je mrtav«), opetovano proglasi istinskim hrvatskim teroristom poratnog *pokoljenja* (»Kad sam ja bio hrvatski terorist«; »Ja ne zavidim hrvatskim pjesnicima«) i jebenim ustašom (»Mai più«) koji, sukladno općepoznatim uputama, radi na svome duhovnom paklenom

---

Amerika u kojoj ja živim i koju ja poznajem uvijek množi kad kupuje i uvijek dijeli kad prodaje i, prema tome, što se mene tiče, traži previsoku cijenu za ono što nudi. Da bih ja živio i pisao kako ja želim, ja ne trebam Sjedinjene Države, niti su one za takvu egzistenciju najpogodnije tlo. [...] U skladu s izloženim, kao svi ljudi, i ja nešto dugujem, uključujući zahvalnost, ali *isključivo svojim i svojem narodu*. Ali Americi ja ne dugujem ništa. [...] Kako bilo, u humusu američkog tla nema ničeg što bi od Hrvata, Talijana, Poljaka, Nijemca ili Irca pravilo boljeg čovjeka. U mojem slučaju, život je bio takav da ja u tom narodu imam više znanaca i odanih prijatelja nego u vlastitom narodu. Povrh toga, ja sam u taj narod uložio najviše što čovjek može uložiti: svoje dijete. Prema tome, ja američkom narodu ne želim i ne mogu željeti ništa što ne bih želio hrvatskom narodu ili svojem vlastitom djetetu. Ali, Amerika će uzalud (sve kad bi to i bilo važno) očekivati od mene bilo kakvu zahvalnost. Za tu stvar u mojem srcu nema mjesta.« Nav. prema spomenutom eseju objavljenom u Maruninoj zbirci eseja *Što je čuvalo nadu*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 140-149.

⁷ O temeljnoj važnosti ironije za Maruninu liriku vidjeti: Bruno Kragić, »Pjesnik kao 'eiron' – poezija Borisa Marune«, u: *Dani Hvarškoga kazališta. Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*. HAZU-Književni krug, Zagreb-Split, 2005., str. 416-425.

stroju za sabotažu lažne slobode i trule američke demokracije, tj. mrske i ravnopravne jugoslavenske zajednice naroda čije je najveće sinove bez ustezanja, pojedinačno i kolektivno, pače doslovce, slao u »p... materinu« (»Upute za pakleni stroj«; »Govorim na sav glas«). Imaginarni pakleni stroj, poetička bomba, primarno je sredstvo osobnoga oslobođenja od kojekakvih manjih ili većih natruha i stečevina veselih kurvinih sinova koji nisu i ne moraju biti samo lokalni hrvatski pripadnici jugoslavenske tajne službe (»Udbaši«), nego su i centri postindustrijske moći, s političkim i bankarskim lobijima koji kreiraju američku, a posredstvom globalne medijske i financijske strategije, i općesvjetsku zbilju. Amerika je neposredna razina nebajkovitog života, a Hrvatska je žuđena zemlja; Amerika je akcidencija, nužni preduvjet i nužno zlo opstanka, dok je Hrvatska supstancija njegova ljudskog, a to znači pjesničkog »govorenja na sav glas« iza kojeg ostaje temeljna ljubav spram hrvatske domovine bez lakih nota nostalgičnog jecanja, s ironijskim premazom kao značenjsko-smisaonim supstratom i labavim algoritmom razlomljenih sintaktičkih cjelina. Čini mi se da se to najbolje osjeti u spomenutoj pjesmi »Nešto kao oporuka« koja je posvećena Dubravku Horvatiću, jer je on, pored Šoljana, Slamniga, Matoša, Ujevića i Dragojevića, bio u Maruninu panteonu priznatih hrvatskih pjesnika, onih koji nisu imali brkove i koji nisu mahali poetskom janjetinom i mladim lukom (»Programska pjesma«; »Hrvati mi idu na jetra«), dakle u pjesmi u kojoj lirski subjekt zahtijeva da ga se, kad umre, pokopa među njegovim precima, čobanima Hrvatima, bez lijesa, među kamenje na Velebitu da s njega gleda more, jer mu je – eto – dosta napretka u svijetu kojeg se i previše nagledao i kojeg je toliko puta susreo na svojim višekontinentalnim lutanjima, jer mu je dosta materijalnog bogatstva kojekakvih uređenih i obećanih zemalja u kojima navodno teče med i mlijeko. Baš zato što sve to nije istina, što je sve privid i laž, spektakl, propagandno i medijski nametnut karneval, lirski subjekt žudi prostor neiskvarene prirode, zoru čovječanstva, *utjehu kose i miris kalopera*, svoj velebitski kamen zaglavni, pretvorbu američke pustinje slobode u pustinju kamenoga domovinskog

raja. Možda je baš zato Boris Maruna postao pjesnik. Da bi se odijelio od vidljivog materijalnoga svijeta, da bi ga razvalio poetskim paklenim strojem i na njegovim ruinama osvojio velebitski svemir za svoj unutarnji mir. Bilo u Hrvatskoj nakon povratka iz tog razbacanog svijeta, bilo kasnije u Čileu kao veleposlanik, nakon razbacane Hrvatske, svejedno. Djelomice i prešutno, u dogovoru sa slučajnošću, kako to već obično biva, kao da se udovoljilo ovoj pjesničkoj želji: spomen-ploča posvećena Borisu Maruni postavljena je prije nekoliko godina na kamene ruševine njegove rodne kuće u podnožju Velebita, na južnim stranama u Podpragu, prema moru:

A mene pustite da odahnem među Ilirima
Rimljanima i starim Hrvatima;
Da slušam Velebit
Da gledam more.
Nakon što sam se nagledao
Napretka u svijetu
Da napokon budem malo sretan:
Svoj sa svojim.

Čoban među čobanima.

(»Nešto kao oporuka«)

Vizura američke pustinje slobode uglavnom je promatrana iz geografskog okruga drugog najvećeg grada u SAD-u, iz Los Angelesa, iz pripadne topografije njegovih predgrađa i poznatih plaža o kojima opetovano pjeva u svojim narativnim stihovima: Hermosa Beach, Manhattan Beach, Venice Beach, Santa Monica, luka San Pedro... Šezdesete su godine prošloga stoljeća obilježene uzgonom američke popularne kulture, a Grad Anđela jedan je od njezinih centara.⁸ Upoznavajući i sebe i svijet na samome

---

⁸ O najvažnijim događajima i fenomenima koji su obilježili američku popularnu kulturu u 60-im i 70-im godinama prošlog stoljeća vidjeti pregledne knjige,

izvoru globalno najutjecajnije kulturne matrice, Maruna se opredijelio za odlučno nepristajanje, kao dio spoznaja i uvjerenja koji su ga, kako smo već ponešto vidjeli u eseju *Zahvalnost i Amerika*, oduvijek udaljavali od američkih iluzija. I dalje:

Ja sam, nakon nešto više od pet i pol godina lutanja svijetom, s promjenjivom srećom, godine 1966. preko noći ušao u Sjedinjene Države na širom otvorena vrata. Poput svega u životu, ta je okolnost imala svoje nesumnjive prednosti i stanovite neosporne nedostatke. Dok su drugi, uglavnom malobrojni, hrvatski studenti najčešće studirali pod teškim uvjetima, ostavljajući iza sebe znoj i beskrajnu, crvenu traku komercijalnih kredita, meni je uzelo jako puno vremena da bih spoznao da u Los Angelesu, uz Palos Verdes, Pacific Palisades, Beverly Hills i marine, postoji i nešto što se zove Watts. Za tu četvrt grada ja nisam imao vremena, i saznao sam za nju tek onda kad su je crnci zapalili. Od nesumnjivih prednosti navodim da sam ja, za razliku od neprivilegiranih hrvatskih studenata, od prvog dana vidio Ameriku za vrijeme svečane večere, i kad se nakon večere svukla. Ja nisam bio impresioniran. Doduše, vidio sam Sjedinjene Države koju godinu

---

primjerice: Sharon Monteith, *American Culture in the 1960s*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008., ili Michael Burgan, *Popular Culture: 1960-1979. From soul and psychedelia to punk and pop art*, Heinemann Library, Chicago, 2013. Kad se govori o teorijskim pristupima u tumačenju fenomena popularne kulture, nezaobilazni su radovi Johna Fiskea (*Understanding Popular Culture*, Routledge, London, 1991.), Johna Storeya (*Inventing Popular Culture. From Folklore to Globalization*, Blackwell Publishing, Malden et al., 2003.) i Dominica Strinatia (*An Introduction to Theories of Popular Culture*, Routledge, London, 2004.). Vrlo je pregledan i koristan rad o teorijskim pristupima popularnoj kulturi onaj Danijela Labaša i Maje Mihovilović »Masovni mediji i semiotika popularne kulture«, u: *Kroatologija*, 2/2011., br. 1, str. 95-122. Također, vrlo je instruktivna i poticajna za proučavanje popularne kulture u hrvatskoj proznoj književnosti u 60-ima doktorska disertacija Tatjane Ilaš (*Šezdesete u hrvatskoj književnosti i kulturi*, Filozofski fakultet, Osijek, 2013.).

i pol ranije... Tada sam bio impresioniran njujorškim neboderima, kalifornijskim cestama i holivudskim ženama koje su zaista nudile više od celuloidnog sna. Ali to su stvari koje, poput igračke u dječjim rukama, ne mogu na dulji rok zadržati tenziju potrebnu da bi čovjek ostao impresioniran. Nije također slučajno da u Sjedinjenim Državama nitko semantički ne razlikuje civilizaciju i kulturu, kao što nitko ne razlikuje državu i narod.⁹

Poetsko prevrednovanje američkih popularnih ikona – od umjetnosti, glazbe, filma, prehrambenih proizvoda i pustopašnih navika iz razuzdanih meandara američkog *lifestylea* – itekako je ovisilo o konkretnom životu, o materijalnim sredstvima koji su za Marunu, zahvaljujući ujakovoj skrbi, bili relativno sigurni te o duhovnom ozračju i iskustvima studentske generacije u dinamičnom okružju američkih društvenih, političkih i kulturnih zbivanja u šezdesetim i sedamdesetim godinama. Hrvatska emigrantska braća nisu Maruni, zbog njegovih buntovničkih i kritičkih stavova spram ponašanja i djelovanja hrvatskih emigrantskih krugova i skupina, nikako život činila lakšim i bezbrižnijim. Konkretno, »od tebe smo s pravom očekivali više, ti bi trebao biti borbeniji, pisati osjećajnije pjesme«, glasili su njihovi prikladni savjeti koje je Boris, poput ostalog smeća koje su Hrvati diljem kontinenta ostavljali iza sebe, »ugradio u sljedeću pjesmu«. U toj glasovitoj pjesmi, dakle, »Hrvati mi idu na jetra«, objavljenoj u zbirci *Govorim na sav glas* iz 1972., susrećemo se s egzemplarnim Marunom, kritičkim pjesnikom koji iznad svega, pored napuštene domovine, voli i cijeni vlastitu izborenu slobodu i integritet (»Vi možete zajebljavati poeziju, ali ne i mene«), a san o hrvatskoj slobodi dijeli sa stotinama izbjeglih ili prognanih Hrvata, ali mu ne pada na pamet da u ime bilo kojeg domoljublja odbaci kritiku primitivnog i neciviliziranog ponašanja, neutemeljene prigovore njegovoj savjesti i ponašanju spram očekivanog prosjeka patetičnog

---

⁹ »Zahvalnost i Amerika«, u nav. knjizi, str. 144/145.

hrvatskog emigranta. Kontekstualizirano događajima iz hrvatske povijesti 90-ih godina prošlog stoljeća, Maruni, kao i u vrijeme dok je pisao tu pjesmu, »nije na jetra išla Hrvatska, ali su mu na jetra išli oni Hrvati koji su povjerovali da je san o državi konačno rješenje koje nas oslobađa od svih obaveza, da je država cilj i da ona sama može opravdati sve pogreške i zloporabe nepoštenih pojedinaca«. ¹⁰

Nesklon domotužju i patetičnim tiradama o zagubljenom kamenu, stablu, potoku, zmiji, suhozidu i visoko uzdignutoj sablji bana Josipa Jelačića, usvojivši na izvoru egzistencijalni cinizam i buntovnost prijatelja Charlesa Bukowskog, razvijajući sve spremnije »bihejviorističku inačicu snalaženja« ¹¹ u golemom epskom prostoru kakav je Amerika, koja mu se otkrila mnogo bolje kada ju je sagledao u depatetiziranom ruhu i kroz optiku »modernog političkog pikara koji je domovinu zamijenio svijetom«, ¹²

---

¹⁰ Slobodan P. Novak, »Od srca i s razumom«, u: B. Maruna, *Što je čuvalo nadu*, nav. knjiga, str. 10.

U pjesmi »Borba s duhovima« Maruna također tematizira svoj, ovaj put tihi i intimni, obračun s njima, s cijelom skupinom imaginarnih hrvatskih veličina, utvarama što ga opominju da se ne ponaša dovoljno nacionalno osviješteno, da bi sada trebao biti obzirniji spram hrvatske tradicije, da bi trebao više i jače podmetnuti vlastitu glavu za hrvatsku stvar kako bi naglašenije pokazao osjećaj pripadnosti, i sl. Odgovor pjesničkoga subjekta, za razliku od odgovora i intonacije u pjesmi »Hrvati mi idu na jetra«, koja inače nastaje nakon »Borbe s duhovima«, ovaj put nije verbalno neposredan i oštar, ironičan i satiričan. Naposljetku, nakon neslaganja i prvotnog mirnog razmimoilaženja, i pjesnički subjekt i glasovi duhova hrvatskih predaka i tradicije ostaju zajedno u tugovanju za napuštenom domovinom. Svi su bili na istoj strani, ujedinjeni u nadi povratka, ali svatko sa svojim osjećajem i načinom podnošenja emigrantske sudbine. Maruna nije nikada popuštao pred kolektivnom histerijom i obligatornim algoritmom domotužja, pred zbornim izvikivanjem parola i naricanjem u prazno. Mislim da je posve ispravno zaključiti da mu se to gadilo.

¹¹ Tonko Maroević, »Prostranstva i tjesnaci Borisa Marune«, u: B. Maruna, *Upute za pakleni stroj*, nav. knjiga, str. 243-257.

¹² Zvonimir Mrkonjić, »Volio ju izdaleka, boljela ga izbliza. Sjećanje na Borisa Marunu«, *Vijenac*, br. 347, 21. lipnja 2007.

Maruna je i elemente američke popularne kulture u kojoj je tada sazrijevao kao čovjek i kao pjesnik počeo, poput zaostalog smeća nakon janječeg derneka Hrvata, ugrađivati u svoje sljedeće pjesme. Prihvatimo li smjer analize koji bi sugerirao da je to tzv. »smeće« zapravo popudbina pažljivog i oštroumnog skupljača iskustva koji na taj način obogaćuje svoju riznicu spoznaja o čovjeku i svijetu, tada bismo i Marunu vidjeli kao ljudski stroj za recikliranje, pjesnika u dinamičkom pokretu koji stalno i iznova obnavlja i generira svoj agregat znanja i kritičkog mišljenja ugrađenog u stihove. Posrijedi nije vrtnja oko mitiziranih karijatida koje turbobno podnose njegovu domoljubnu bol, nego aktivni kroničar svijeta na kojega će se moći računati, i u konkretnom nacionalnom smislu, sve dotle dok mu se dopusti da iskreno kaže što misli, bez ograničenja, na sav glas. Elementi/motivi američke popularne kulture su tragovi konteksta i činjenica u kojima se odrastalo i iz čega se razvila izvjesna kritičnost, ironičnost, grotesknost, crnohumornost Marunina lirskog subjekta. Iza elemenata stvarne zbilje, supostavljenih u slobodan, ležeran, razgovorno-narativni stih i ritam govora, nazire se pjesnička žudnja za slobodom, ljubavi, dragom, domovinom, bratom, brigom za cijeli svijet. Američka je popularna kultura sa svojim agensima tvorni rekvizitorij preko kojeg se lomi svjetlost pjesničkih poruka i pouka, praktični inventar zbilje otvoren prihvaćanju i odbacivanju, sve u skladu s pjesnikovim poimanjem svijeta. Poklonik neposrednosti, izravnosti i doslovnosti u predstavljanju toga svijeta, Maruna elemente američke popularne kulture rabi upravo kao takve – rabljene, potrošne, okamenjene artefakte. Posrijedi je zapravo gruba arheologija svakodnevnice, prekapanje po simbolima jednog potrošačkog društva u kojima se troše i njezini ljudski subjekti. Krhotine sustava, fragmenti razbijene cjeline, depatetizirano individualno iskustvo o svijetu koji je izvanjski i duhovno obilježen seksom, reklamom, brzom hranom, rock-glazbom, televizijom, radijem, filmom, stripom... U elementima/motivici američke popularne kulture ne treba gledati i u njima tražiti neki poseban duhovni etimon – najčešće se na te elemente Maruna osvrće kao na posve obične orijentire

američke svakodnevnice (motivi s ulice, televizije, s naslovnih stranica magazina...) prema kojima ne pokazuje baš nikakav interes i, osim što ih sporadično spominje u stihovima, ne upućuje im nikakvu dodatnu emociju i ne temelji na njima znatniju poetičku energiju i kredibilitet, jer su tek prigodna dekorativna draperija i nužni dio aktualne ikonografije američke zbilje (hamburger, marihuana, LSD, Coca-Cola, Frank Sinatra, Elvis Presley, Bob Dylan, Playboy, filmske zvijezde na Beverly Hillisu, Sunset Blvd., IBM, Jackson Pollock, Allen Ginsberg, Andy Warhol...), ali ponekad ipak, onda kada ih prihvaća u znatnijoj mjeri, vidi u njima zrnca slobode, ili barem mogućnost za oslobođenje svoga avanturističkog, ludističkog i humorno markiranog duha. O čemu se, dakle, radi? Koji je to aspekt iz širokog i dinamičnog paketa pop-kulture ipak i naročito omilio Maruni?

Usvajajući, kao i svaki emigrant, privremenu formulu »živim ovdje, sanjam Hrvatsku«, Marunu je nomadska sudbina u jednom trenutku odvela u SAD, sjetimo se retka da »smo sada ovdje jer ne možemo biti negdje drugdje«, ali to nikako nije značilo da je on morao biti nekritički zahvalan na toj činjenici, da je bio spreman bespogovorno, pod pritiskom nečije vanjske ili samonametnute cenzure, prihvaćati uređenje svijeta i društva u kojem je živio pod egidom jasnog i napaćenog hrvatskog emigranta iz tamo neke zemlje trećeg svijeta, ili – a to onda ponajmanje – da nije mogao rabiti u ogromnim količinama i stanovite hedonističke posljedice američkog buntovnog i liberalnog ponašanja koje je sa sobom, u jednom dijelu svoga fenomena, kao nasljednica avangardnog mentaliteta anti-establishmenta, donijela društvena dinamika prevratničkih šezdesetih godina i popularna kultura, a bila je to – seksualna revolucija. Seksualni liberalizam *baby boomera* utjecao je na određene izdanke popularne kulture – porast i jačanje individualizma na javnoj društvenoj sceni i kultura otvorenosti i dijaloga te napose otkriće kontraceptivne tablete bili su važni psihološki i materijalni događaji te pokretači društvenih promjena

za mladi naraštaj u 60-ima i 70-ima.¹³ U svakom slučaju, dogodilo se da je nesputano privođenje stanovite životne prakse svome vrhuncu naročito prijalo mladome pjesniku: buntovništvo, kritička osviještenost i dozirana neprilagođenost u svome orgazmičkom djelovanju, doslovce. Marunina je poezija upravo impregnirana iskazima i izričajima, slikama i prizorima, manje ili više konkretnima i aluzivnima, snošaja svih vrsta i oblika slobodnog seksualnog ponašanja. Razigranost njegova libida, koja je ponajprije dolazila iz autorove ludističke i oslobođene svijesti i mašte o tome kako bi to trebalo izgledati, a ponešto, dakako, i iz same prakse uz očekivana pretjerivanja o *broju i veličini*, pretvarala je kritičara predatorskog kapitalizma i postholivudskog poimanja zbilje kao spektakla i medijske razglednice u kojoj se svi osjećaju i dobro i loše – već kako se razvija planirana manipulacija – u mjeru čovjeka spokojne savjesti, ili barem dostojanstvenog cinika, koji je u potpunosti zagovarao oslobođenje ljudske prirode od svih zabrana i nametnutih normi prethodnih vremena. Seksualni motivi (intimni dijelovi tijela, spolno općenje, seksualni položaji, podređenost jednog spola drugome, seksualno iskorištavanje, seksepil uopće...), humoristično poigravanje elementima tjelesnosti u kojima je lirski subjekt figurirao kao bog seksa i uglašeni zavodnik u trapericama na kalifornijskim i inim bulevarima i plažama (a o barovima, viskiju, martiniju, prostitutkama... da i ne govorimo), bio je poetski kôd prevrednovanja nesavršene zbilje. Tu je i takvu oslobođenu Ameriku poštenu hrvatski student na isusovačkom sveučilištu spremno prihvaćao. Makar i kao pokoru za stjecanje dodatnih spoznaja o čovjeku i svijetu koje će, dakako, kao i sve ostalo, »ugraditi u sljedeću pjesmu«. Stanoviti hedonizam tijela se, prema obvezatnom kurikulumu Borisa Marune, preporučivao, ma koliko duh bio jak. U formalnom smislu, ljubavno-seksualna tema predstavljena je u širokom rasponu, od konkretnih slika do aluzivnih tragova:

---

¹³ Vidjeti o tome: David Allyn, *Make Love, Not War. The Sexual Revolution: an Unfettered History*, Little, Brown and Company, Boston, 2000.

[...]

Vani je u jutarnjem suncu netko dobivao partiju
Čuo se smijeh i domaćinov sadistički glas: Fourty Love
U istom času ona je zagrizla u jastuk kako bi zatomila krik
Dok sam ja stajao nad njom kao pravi grčki bog, mlad i zdrav
Ali budući da ja nisam Ivan Slamnig, I couldn't take it

I ja svrših.

(»Programska pjesma«)

[...]

Ja sam meka srca Ja sam je
pokupio s ulice i oprao
kupio joj nove čizme
i izvodio je u mini-suknji u muzej
i kazalište da vidi Rembrandta
i Old Vic Co.
i stekne osnovnu kulturu

Uz to sam joj dnevno uzimao
mjeru Gore i dolje
sprijeda i straga Uzmi kako
hoćeš: strašno je
talentirana

Oboje smo bili u svakom pogledu
jako zadovoljni

(»Ja sam vidio budućnost«)

[...]

Predstavila se kao kći
Ukrajinskoga trgovca suknom,
Židova iz Brooklyna,
Intelektualni tip:
Imala je Ph. D. i navodno najveće dojke
Sjeverno od Grand Canyona

Radio sam na njima čitavu noć
Ne pamtim da sam izbio iskru.

[...]

Na rastanku mi je ostavila
Pola boce bahamskog ruma, par
Progresivnih časopisa starih nekoliko mjeseci
Originalno izdanje
Macdonaldove knjige *The Root is Man*
I stanovitu spolnu bolest
S kojom sam redovito odlazio na plažu
Kojih dvadesetak dana
I u međuvremenu je predavao dalje
Kao štafetnu palicu druga
Tita

(»The New Left«)

[...]

Takva je moja žena: u njenom stablu sokovi
Visoko rastu, dijalektika njenog dodira
Nikad se ne ponavlja

Ako si loše volje
Ne možeš popiti čašu više, ne možeš
Razbiti bolji komad pokućstva
Ne možeš je jednostavno odgurnuti
Ustranu

Ona osmijehom vedrine
Velikim slovima kalifornijskih rančeva
Ustrajno ispisuje iznad svojih vrata:

Boris Maruna može ući u svako vrijeme.

(»Ljubav«)

Ljubavne avanture i seksualne igre, poigravanje s vlastitom maštom i maštom čitatelja iscrpilo je gotovo u potpunosti Marunin obzir spram američke popularne kulture kao poticajne motivske riznice za pjesničko osvajanje. Eventualno bi se još mogla spomenuti naklonost automobilu kao sredstvu i simbolu psihološkog bijega, jer je na cesti, u vlastitu rabljenom automobilu, pjesnički subjekt osjećao slobodu i autoritet, mogućnost povlačenja u sebe i svoje misli, a u preplitanju slika uslijed brže ili sporije vožnje i mogućnost stvarnog ili zamišljenog obračuna s drugima (kao predstavnicima svijeta) koji mu u tom trenutku nisu mogli napakostiti (»Amerika«; »Pacific Coast Highway«). Bilo je potrebno samo ubaciti u brzinu i pritisnuti papučicu gasa:

[...]
Danas dok sam vozio Golden State Freewayom
Dogodile su mi se dvije značajne stvari
Neka mi je žena iz čista mira pokazala
Bosanski grb u obliku srednjeg prsta

Istodobno se izdaleka čuo duboki glas
Koji me opominjao
Mislio sam da je to moj unutarnji glas
Ali kad se približio mogao sam jasno razabrati
Da je to bio glas nekog višeg bića
I taj mi je glas nekog višeg bića
Govorio da odmah prijeđem četiri linije
I da na prvom izlazu skrenem na zapad
Da se pomokrim na benzinskoj crpki
I u restoranu Bob's Big Boy eventualno
Popijem kavu i pojedem hamburger
Odgovorio sam mu nešto što bi prenijeto na papir
Na kakvu znanstvenu skupu moglo iznenaditi
Čitavu suvremenu teologiju
A ženi sam umorno odmahnuo rukom
Spustio desno staklo i dobroćudno doviknuo:
Ti ga siši, *honey*, ja sam prestar
Da sad mijenjam strane.

(»La vita nuova«)

Pa ipak, i nesavršena Amerika s nizom društvenih i političkih problema i nemjerljivim licemjerjem u provedbi tzv. demokratskih zakona, kakva je barem bila kad je Maruna obijao njezine pragove, još je uvijek bila bolja od najsavršenije Jugoslavije (iz navedene pjesme »Nešto kao oporuka«: »Ali ako sebi želite dobro/Ako želite dobro svojoj djeci/ – Na jedan ili drugi način/Na bilo koji način – /Za majku Božju./Riješite se najprije Jugoslavije!«).¹⁴ Boris Maruna bolje je nego itko znao kako je

---

¹⁴ Da je Maruna izvrsno poznao političke, gospodarske i kulturne prilike u Jugoslaviji i Hrvatskoj dok je boravio u emigraciji i da je o njima pisao uvjerljivo

živjeti u američkoj pustinji slobode i kako je preživjeti, uzimajući ono što mu odgovara, poštujući vlastiti izbor, bez pristajanja uz krhotine i kojekakve nametnute ikone, bili to Donald Duck nekada ili Donald Trump danas – svejedno:

[...]

Pouka: Mi bismo trebali žaliti Amerikance
kao sami sebe Oni nisu drugačiji od nas
samo što su puni špinata i snage
pa kad nešto hoće
po uzoru na svog predsjednika
oni to i učine.
I stvar pali.

I ponekad ne pali.

(»Being There«)

Naposljetku, ostaje izdvojena sudbina uvjetno neprilagođenog i divljeg pjesnika kao specifična slika hrvatskog emigrantskog poetskog bića, izvan uobičajenih okvira: domovina se voli uspomenom, čežnjom, utjehom i poezijom, hrani se kritičkim nepristajanjem na tzv. materijalnu sigurnost i humanističke iluzije vrlog novog svijeta i nikada ne zaboravlja zavodljive mogućnosti i ljepotu materinskoga jezika, ali istodobno prezire patetično domotužje, plačljivu nostalgiju i stvaranje novih dogmi strahopoštovanja i obožavanja domovine iz tuđine. Napose onda kada se narančasta boja domovinske sreće počinje pretvarati u novu sivu boju kopirane američke pustinje. Zato Maruna i nije tipični emigrantski pjesnik, sudionik zbornog pjevanja, očekivani poetski i ljudski prosjek koji je pognute glave nekritički zahvalan zemlji u kojoj je nekada živio i u kojoj se školovao. Kao

---

i argumentirano, može se vidjeti iz eseja objavljenih od 60-ih do konca 80-ih u *Hrvatskoj reviji* (nav. knjiga *Što je čuvalo nadu*).

što nije štedljiv niti prema slabim stranama i strastima Hrvatske i njezinim navikama i običajima, niti onda kada je prelazio granice država na trima kontinentima, a napose ne onda kada se vratio u toliko žuđenu hrvatsku slobodu obilježenu, između ostaloga, i terorom hrvatskih političara i pripadne političko-bankarske elite, političkim licemjerstvom, hrvatstvom iz koristoljublja, mitom, korupcijom, bogatstvom stečenim preko noći, zabavnim parkom »veselih kurvinih sinova«. ¹⁵ Mnogo manje nego svojim suputnicima-emigrantima, suvremenicima izbjeglima iz Hrvatske nakon 1945., Maruna je po svome ljudskom habitusu, a to znači temeljnom stavu o čovjeku i svijetu, kritičkom odnosu i intelektualnom postupku, mnogo više nalik jednome drugom hrvatskom emigrantskom pjesniku – Antunu Gustavu Matošu. Govoreći u povodu pedesete obljetnice njegove smrti, Maruna kao da je progovorio i o svojoj emigrantskoj sudbini i vlastitu značaju:

Uglavnom osamljen i razbacan na sve strane kao karnevalski konfeti, Matoš je otkrivao nove horizonte i kršio jadne veze našega devetnaestog stoljeća s ustajalom konjušnicom crnožute i krune Sv. Stjepana, »trubeći« i moleći sa Seine »drage savremenike« koji su konjušarili posvuda, samo nikako da se oslobode puzavosti i definitivno obračunaju sa svim vrstama podvlačenja i političkog oportunitizma (kojem, savršeno apatično, još uvijek podmirujemo danak). [...] U hrvatskoj književnosti je malo pisaca, pa i onda kada se radi o piscima čiji opus nikako ne bi izdržao izvan uskih granica Hrvatske, koji bi u tolikoj mjeri ovisili o tlu i narodu iz kojega izrastoše, kao što je to slučaj s Matošem. [...] Njegov fatum neraskidivo je vezan za sudbinu njegova hrvatskoga naroda: i samo u toj ovisnosti on je trajan. ¹⁶

---

¹⁵ O tome vidjeti Marunine uvodnike-eseje u *Vijencu* od rujna 1995. do prosinca 1998., sabrane u nav. knjizi *Što je čuvalo nadu*.

¹⁶ B. Maruna, *Antun Gustav Matoš (1873-1914)*, isto, str. 15-18 (kurzivi autorovi). Prvotno objavljeno u: *Hrvatska revija*, br. 2-3, Buenos Aires, 1964., str. 242-244.

AMERICAN POPULAR CULTURE IN THE POETRY OF BORIS MARUNA OR HOW TO SURVIVE IN THE DESERT OF FREEDOM

Abstract

Different aspects of American popular culture, from fast food to then-current art scene, are only some of the motives in the poetry of Boris Maruna who is, along with Viktor Vida, the best Croatian emigrant poet. Using humor, irony and satire while referring to the characteristic symbols of the country in which he ended up due to his interesting and nomadic destiny, Maruna in his poems dimensions his critical and disputing attitude towards America as the Promised Land. On the other hand, America is the country of concrete and organized political and social reality in which the adventurers of the mind could still find some respectable space of freedom, especially in terms of sexual liberalism and uninhibited physical behavior as a part of the popular culture, one of the frequent topics in Maruna's poetry. His love for the homeland Croatia was never questionable. It was however expressed without any pathetic patriotic tones or weeping nostalgia, but with a critical and ironic detachment from the customs and habits of the Croats, thus significantly alienating Maruna from the typical matrix of both the Croatian emigrant poets and the writers in general.

Key words: contemporary Croatian poetry; American popular culture; Croatian emigrant literature; sexual liberalism; literature and ideology